

ISSN 2029–2236 (print)
ISSN 2029–2244 (online)
SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS
SOCIAL SCIENCES STUDIES
2010, 4(8), p. 21–37.

KRIMINALINĖS POLICIJOS PAREIGŪNŲ STRESAS, JO ĮVEIKA IR VIDINĖ DARNA

Rita Bandzevičienė, Sandra Birbilaitė, Aistė Diržytė

Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto

Psichologijos katedra

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas (+370 5) 2714 620

El. paštas rbandze@mruni.eu

Pateikta 2010 m. spalio 25 d., parengta spausdinti 2010 m. gruodžio 17 d.

Anotacija. Šiame straipsnyje apžvelgiami Lietuvos kriminalinės policijos pareigūnų streso ir jo įveikos tyrimo rezultatai. Tyrimas atliktas reprezentatyvioje, apie 9 proc. visų kriminalinėje policijoje dirbančių pareigūnų, imtyje ($N=308$). Tyrime siekta atskleisti labiausiai pareigūnų stresui įtakos turinčius veiksnius, dažniausiai pareigūnų naudojamas streso įveikos strategijas, jų sąsajas su vidine darna. Tikrintos lyties skirtumų, streso lygio sąsajų su skirtingomis streso įveikos strategijomis ir vidinės darnos rodikliais hipotezės. Tyrimo rezultatai leido skirti stipriausius ir silpniausius stresorius, atskleidė organizacinių veiksnių svarbą, vyrų ir moterų streso lygio ir naudojamų įveikos strategijų ypatumus, patvirtino aukštesnio lygio streso sąsajų su mažiau adaptyvių įveikos strategijų naudojimu ir žemesniais vidinės darnos rodikliais prielaidą.

Reikšminiai žodžiai: policijos pareigūnai, stresas, įveikos strategija, vidinė darna.

Įvadas

Pažymėtina, kad visuomenės saugumas labai priklauso nuo efektyvaus policijos darbo. Deja, žiniasklaidoje jis dažnai vertinamas nepalankiai, parodant daugiau neigiamų nei teigiamų jo pusių, neatsižvelgiant į tai, kad policijos pareigūnai, atlikdami savo kasdienes pareigas, kur kas dažniau nei eiliniai piliečiai susiduria su smurtu, kritiniais įvykiais, pavojumi savo ir kolegų sveikatai, gyvybei, savigarbai ir orumui. Ir geriausiai pasirengęs profesionalas yra ir žmogus, turintis tuos pačius poreikius kaip kiekvienas iš mūsų, patiriantis nepriteklių, finansinių sunkumų, šeimos ir kitokių problemų, darančių įtaką jo savijautai, fizinei bei psichinei sveikatai. Kai žmogus susiduria su tokiomis fizinėmis, socialinėmis ar psichologinėmis aplinkybėmis, kurias suvokia kaip grėsmingas ir nėra tikras, jog sugebės jas įveikti, išsivysto streso būseną. Neabejotina, kad susikaupusi stresinė įtampa turi neigiamų pasekmių ir darbo motyvacijai, jo rezultatams, ir pareigūnų savijautai, sveikatai, elgesiui, tarpasmeniniams santykiams. Todėl policijos pareigūnų patiriamo streso ir jo įveikos būdų tyrimai yra svarbus uždavinys ne tik teoriniu moksliniu, bet ir praktiniu požiūriu. Nors policijos pareigūnų patiriamas stresas, psichosocialinės jį sukeliančios problemos, pasekmės, rehabilitacija ir kitos su stresu susijusios problemos yra nemažai tyrinėtos ir užsienyje¹, ir Lietuvoje², tačiau sisteminių šios problemos tyrimų trūksta, o tyrimų, atliktų reprezentatyvioje kriminalinės policijos imtyje Lietuvoje, apskritai nėra.

Šiame straipsnyje apžvelgiami Lietuvos kriminalinės policijos pareigūnų streso ir jo įveikos tyrimo rezultatai. Tyrime siekta atskleisti labiausiai pareigūnų stresui įtakos turinčius veiksnius, dažniausiai pareigūnų taikomas streso įveikos strategijas, jų sąsajas su vidine darną. Tyrimas atliktas reprezentatyvioje imtyje (N=308), sudarančioje apie 9 proc. visų kriminalinėje policijoje dirbančių pareigūnų.

1. Problemos tyrimų apžvalga

1.1. Policijos pareigūnų stresui įtakos turintys veiksniai

Tiriant policijos pareigūnų streso atsiradimą lemiančius veiksnius paprastai skiriamai bendrieji ir specifiniai, susiję su profesijos ypatumais, veiksniai, pateikiamos įvairios jų klasifikacijos. Pavyzdžiui, G. Žukauskas policininkų patiriamą stresą skirsto į darbe patiriamą stresą, šeimoje patiriamą stresą, stresą, kylantį dėl santykių su kolegomis, san-

-
- 1 Hart, P. M.; Wearing, A. J.; Headey, B. Police stress and well-being: Integrating personality, coping and daily work experiences. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*. 1995, 68(2): 133–156; Berg, A. M., et. al. Stress in the Norwegian police service. *Occupational Medicine*. 2005, 55(2): 113–120.
  - 2 Žukauskas, G., et. al. *Pareigūnų stresų priežastys ir pasekmės. Teisininkams apie stresą*. Vilnius, 2000, p. 221–242; Žukauskas, G. *Abilitacija, stresas, rehabilitacija*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1998; Žukauskas, G. *Psichosocialinės pareigūnų problemos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000; Majauskaitė, K.; Rukšėnas, O. Policijos pareigūnų stresas. *Laboratorinė medicina*. 2005, 1(25): 19–23.

tykių su viršininiais ir dėl visuomenės požiūrio³. Kai kurie užsienio autoriai yra skyrę asmeninius (vidinius), organizacinius (išorinius) veiksmus ir organizacinę kultūrą⁴. Viena plačiai žinomame tyrime buvo išskirti organizacijos vidiniai veiksniai, organizacijos išoriniai veiksniai, darbas ar užduotys, asmuo ir jo savybės⁵. Kai kurie autoriai yra atkreipę dėmesį į lyties, stažo, darbo vietos (padalinio) reikšmingumą pareigūnų streso kilimui ir jo lygiui⁶. M. Morashas su bendraautoriais analizavo darbovietės problemas, hipotetiškai laikytas streso prognozuotojomis. Pavyzdžiui, buvo nustatyta, kad bendruomenės būklė bei socialinio palaikymo trūkumas yra susiję su pareigūnų streso lygiu, o įtakos darbo veiklai trūkumas ir asmens rasinės, lytinės ar etninės grupės šališkumas buvo išskirti kaip ypač stresui svarbūs veiksniai⁷.

Tiriant specifinius policininkų profesinės veiklos ypatumus paprastai skiriamos dvi stresorių grupės: pirmoji – susijusi su tiesioginių policininko pareigų vykdymu (pvz., rizika patirti smurtą, laiko sprendimams limitas, atsakomybė už partnerį ir kt.); antroji – susijusi su organizaciniais ypatumais (pvz., neadekvatus vadovavimas, nepakankami išteklių, komunikacijos trūkumas hierarchinėje policijos struktūroje, galimybių kilti karjeros laiptais trūkumas ir kt.)⁸. Daugelyje tyrimų patvirtinta prielaida, kad organizaciniai veiksniai stipriau veikia pareigūnų darbe patiriamą streso lygį negu veiksniai, susiję su tiesioginėmis pareigomis ir kasdieniu darbu⁹.

Dabartiniu metu vis daugiau dėmesio skiriama policijos pareigūnių moterų streso tyrimams¹⁰. Tačiau tyrimų rezultatai nevienareikšmiški, o teisėsauga visose šalyse suvokiama kaip vyriška sritis, ir tai daro didelę įtaką socialiniams stereotipams, vyrų ir moterų, dirbančių policininkais, įvaizdžiui, bendravimui bei visai organizacinei elgsenai¹¹.

3 Žukauskas, G., *supra* note 2.

4 Lennings, C. J. Police and occupationally related violence: a review. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*. 1997, 20(3): 555–566.

5 Colbert, Sh.; Wells, T.; Slate, R. N. Gender Matters: Differences in State Probation Officer Stress. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. 2006, 22(1): 63–79.

6 Valickas, G.; Vabolytė, K. Policijos pareigūnų patiriamas stresas. *Psichologija: mokslo darbai*. 2002, 26: 37–53.

7 Morash, M.; Haarr, R.; Kwak D. Multilevel Influences on Police Stress. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. 2006, 22(1): 26–43.

8 Brown, J. M.; Campbell, E. A. *Stress and policing: Sources and strategies*. Chichester: John Wiley & Sons, 1994; Colbert, Sh.; Wells, T.; Slate, R. N. Gender Matters: Differences in State Probation Officer Stress. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. 2006, 22(1): 63–79.

9 Biggam, F. H.; Power, K. G.; Macdonald, R. R. Coping with the occupational stressors of police work: a study of Scottish officers. *Stress Medicine*. 1997, 13(2): 109–115; Brown, J. M.; Campbell, E., *op. cit.*; Hart, P. M.; Wearing, A. J.; Headey, B., *supra* note 1, p. 133–156; Berg, A. M., *et. al.* Stress in the Norwegian police service. *Occupational Medicine*. 2005, 55(2): 113–120; Manzoni, P.; Eisner, M. Violence between the Police and the Public: Influences of Work-Related Stress, Job Satisfaction, Burnout, and Situational Factors. *Criminal Justice and Behavior*. 2006, 33(5): 613–645; Patterson, G. T. Examining the effects of coping and social support on work and life stress among police officers. *Journal of Criminal Justice*. 2003, 31(3): 215–226.

10 Colbert, Sh.; Wells, T.; Slate, R. N., *supra* note 5, p. 63–79; Berg, A. M., *et. al.*, *supra* note 1, p. 113–120; Bartol, C. R., *et. al.* Women in Small-Town Policing. *Criminal Justice and Behavior*. 1992, 19(3): 240–259.

11 Kurtz, D. L. *Controlled burn: the gendering of stress, burnout, and violence in modern policing*. A dissertation. Kansas State University: Manhattan, Kansas, 2006.

1.2. Streso įveikos strategijos

R. S. Lazarus įveiką apibūdino kaip nuolat kintančias asmens kognityvines ir elgesio pastangas siekiant įveikti/valdyti specifinius išorinius ir/ar vidinius reikalavimus, kurie paties žmogaus vertinami kaip keliantys grėsmę arba viršijantys turimus išteklius. Jis atkreipė dėmesį į tai, kad: pirma, streso įveika yra dinamiškas procesas; antra, streso įveika yra susijusi su konkrečios situacijos kontekstu, t. y. ją lemia situacijos keliamų reikalavimų ir turimų išteklių įvertinimas; trečia, streso įveika – tai asmens pastangos įveikti keliamus reikalavimus, nesvarbu, ar šios pastangos yra sėkmingos, ar ne¹².

Apibendrinant įveikos tyrimus galima skirti keturias pagrindines streso įveikos strategijas: 1) strategija, orientuota į problemos sprendimą; 2) strategija, nukreipta į neigiamų emocijų pašalinimą; 3) psichologinio vengimo strategija; 4) socialinės paramos siekimo strategija¹³.

Į problemos sprendimą nukreipta įveikos strategija dažniausiai taikoma, kai situaciją galima keisti. Šiai strategijai priskirtinos tokios veiklos, kaip problemos analizė (ieškoma savo klaidų, aiškinamasi, ar ne per mažai buvo pastangų, lėmusių probleminę situaciją), sprendimo paieška (apgalvojamas galimas elgesys ir jo padariniai), sprendimo įgyvendinimo planavimas, informacijos, reikalingos spręsti iškilusią problemą, rinkimas ir kaupimas, laiko valdymas, tikslų nustatymas. Į problemos sprendimą nukreiptos įveikos strategijos dažniausiai vertinamos kaip adaptyvios, t. y. teigiamai susijusios su prisitaikymu ir gera sveikata¹⁴. Vengimo strategijos atspindi sąmoningas pastangas atsitraukti nuo streso šaltinio – kognityviai arba fiziškai¹⁵. Stresinei situacijai įveikti naudojant vengimo strategiją gali būti naudojami įvairūs dėmesio nukreipimo būdai: stengiamasi užsiimti kitais dalykais, kad nebūtų galvojama apie patirtus sunkumus, dėmesys nukreipiamas nuo problemos į visiškai neutralius arba malonius dalykus ar ilsimasi ir negalvojama apie tai, kas įvyko. Taip pat gali būti taikoma teigiama situacijos interpretacija: tikimasi, kad laikas išspręs visas problemas, juokaujama apie tai, kas įvyko, bandoma pakelti sau nuotaiką, įsivaizduojama, jog padėtis geresnė, negu yra iš tikrųjų¹⁶. Vengimas kai kuriose situacijose gali būti adaptyvi, o kitose – neadaptyvi reakcija. Tačiau ilgalaikis vengimas, kai asmuo ir toliau vengia „susidurti“ su problema ir nekeičia savo gyvenimo stiliaus, o streso šaltinis išlieka, laikomas neadaptyvia įveikos strategija¹⁷. Viena iš psichologinio vengimo formų yra disociacija, kai žmogus psichologiškai atsiriboja nuo sąmoningų minčių, jausmų arba prisiminimų apie skausmingą ar stresinį

12 Lazarus, R. S. Coping Theory and Research: Past, Present, and Future. *Psychosomatic Medicine*. 1993, 55: 234–247.

13 Amirkhan, J. H. Criterion Validity of a Coping Measure. *Journal of Personality Assessment*. 1994, 62(2): 242–261; Grakauskas, Ž.; Valickas, G. Streso įveikos klausimynas: keturių faktorių modelio taikymas. *Psichologija*. 2006, 33: 64–75.

14 Cosway, R., et. al. The Coping Inventory for Stressful Situations: Factorial Structure and Associations with Personality Traits and Psychological Health. *Journal of Applied Biobehavioral Research*. 2000, 5(2): 121–143; Grakauskas, Ž.; Valickas, G., op. cit., p. 64–75.

15 Anshel, M. H. A conceptual model and implications for coping with stressful events in police work. *Criminal Justice and Behavior*. 2000, 27(3): 375–400.

16 Grakauskas, Ž.; Valickas, G., op. cit., p. 64–75.

17 Cosway, R., et. al., op. cit., p. 121–143.

įvyki, t. y. ignoroja savo traumuojančią patyrimą. Policijos pareigūnų tyrimai parodė, kad tokia reakcija, susidūrus su netikėtu traumuojančiu įvykiu, gali būti naudinga, bet ji tampa neadaptivi¹⁸. Tiek į emocinį atsipalaidavimą orientuota, tiek vengimo strategija tampa neadaptyviomis strategijomis, sukeliančiomis pavojingas pasekmes pareigūno sveikatai ir gerovei, jeigu pradeda dominuoti asocialaus elgesio formos (smurtavimas, piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotikais, neatsakingas seksualinis elgesys ir kt.).

Socialinio palaikymo siekimas gali atlikti dvejopą funkciją – suteikti emocinį atsipalaidavimą ir padėti atrasti problemos sprendimo alternatyvas. Tyrimų rezultatai patvirtina, kad prieinama socialinė parama mažina depresijos požymius¹⁹, o profesionali psichinės sveikatos specialistų pagalba mažina neigiamas streso pasekmes.

1.3. Vidinė darna

Vidinė darna yra susijusi su žmogaus sugebėjimu pozityviai prisitaikyti prie sunkių gyvenimo situacijų, priimti jas kaip iššūkį, išvelgti teigiamus savo patirties aspektus. Vidinės darnos terminą pasiūlė A. Antonovsky. Pasak autoriaus, vidinė darna – globalinė žmogaus orientacija, išreiškianti jo tikėjimą, kad: 1) išoriniai ir vidiniai stimulai gyvenimo eigoje yra struktūruoti, numatomi, paaiškinami (dėsningumų, supratimo komponentas); 2) žmogui prienami ištekliai, galintys padėti patenkinti stimulų reikalavimus (stiprybės šaltinių, valdymo komponentas), 3) reikalavimai suvokiami kaip iššūkiai, kurie verti išitraukimo ir pastangų (vertybių, prasmingumo komponentas). Asmuo, kurio vidinės darnos lygis aukštas, įvairias gyvenimo situacijas vertina kaip ne ypač grėsmingas, labiau kontroliuojamas, lanksčiau reaguoja ir tvarkosi su gyvenimo sunkumais. A. Antonovsky nuomone, vidinė darna yra svarbus asmenybės adaptacijos veiksnys, lemiantis sėkmingą asmens prisitaikymą prie nepalankių ir stresą keliančių gyvenimo situacijų²⁰.

2. Tyrimo metodika

2.1. Tyrimo tikslai ir uždaviniai

Tyrimo tikslas – išanalizuoti kriminalinės policijos pareigūnų streso ir jo įveikos ypatumus bei sąsajas su vidine darna. Tyrime siekta:

- Išsiaiškinti veiksnius, reikšmingai susijusius su kriminalinės policijos pareigūnų darbe patiriamu stresu.
- Įvertinti dominuojančias streso įveikos strategijas.
- Atskleisti lyties įtaką patiriamo streso ir jo įveikos ypatumams.

18 Violanti, J. M. Coping strategies among police recruits in a high-stress training environment. *Journal of Social Psychology*. 1992, 132(6): 717–729.

19 Parker, J. D. A.; Endler, N. S. Coping with coping assessment: a critical review. *European Journal of Personality*. 1992, 6: 321–344; Patterson, G. T., *supra* note 9, p. 215–226.

20 Antonovsky A. *Unravelling the mystery of health. How people manage stress and stay well*. Jossey – Bass. Publishers: San Francisco, London, 1988; Antonovsky, A. The structure and properties of the sense of coherence scale. *Social Science and Medicine*. 1993, 36(6): 725–733.

- Patikrinti streso lygio, jo įveikos strategijų ir vidinės darnos rodiklių sąsajas.

Tyrimė keltos *hipotezės*: a) adaptyvios streso įveikos strategijos susijusios su aukštesne vidine darna ir b) aukštesnis streso lygis yra susijęs su neadaptyvių įveikos strategijų vyravimu ir žemesniais vidinės darnos rodikliais.

2.2. Tyrimo dalyviai

Tyrimė dalyvavo 308 pareigūnai, 199 vyrai ir 109 moterys, dirbantys Lietuvos kriminalinės policijos biure keturiuose didžiausiuose šalies miestuose. Tai sudarė apie 9 proc. visų Lietuvos kriminalinės policijos pareigūnų. Tiriamųjų amžius – 21–60 m. (M=37,32), darbo stažas – nuo 1 iki 42 m. (M=14,87).

2.3. Duomenų rinkimo ir vertinimo metodai

Tyrimė taikytos trys metodikos:

- *Stresorių skalė*. Rengiant šią metodiką, remiantis mokslinėje literatūroje ir empiriniuose tyrimuose nustatytais veiksniais, sukeliančiais arba prognozuojančiais policijos pareigūnų stresą, buvo suformuluoti 55 teiginiai, apibūdinantys galimas streso priežastis ir šaltinius, t. y. įvairius veiksnius, atliekančius stresoriaus vaidmenį. Toks veiksnių (potencialių stresorių) aprašas individualaus interviu metu buvo pateiktas penkiems kriminalinės policijos profesionalams siekiant patikslinti jų aktualumą ir patikslinti teiginių formuluotes. Po tokios aprašo analizės į stresorių skalę buvo įtraukti 37 teiginiai. Tyrimo metu tiriamieji turėjo penkiabalėje skalėje įvertinti kiekvieną teiginį pagal jo aktualumą ir įtaką darbe patiriamam stresui, kai 1 balas reiškia vertinimą „visai nesukelia streso“, 2 – „sukelia nedidelį stresą“, 3 – „sukelia vidutinišką stresą“, 4 – „sukelia didelį stresą“, 5 – „sukelia labai didelį stresą“. Šios skalės vidinis suderinamumas aukštas (Cronbach $\alpha=0,9488$).
- *Streso įveikos klausimynas*²¹. Klausimyną sudaro 24 teiginiai, suskirstyti į keturias streso įveikos skales: socialinės paramos, problemų sprendimo, emocinės iškvovos ir vengimo. Kiekviena skalė sudaryta iš 6 teiginių. Šiame tyrime klausimyno skalių vidinio suderinamumo (Cronbacho α) rodikliai buvo: socialinės paramos – $\alpha = 0.833$, problemų sprendimo – $\alpha = 0.842$, emocinės iškvovos – $\alpha = 0.738$, vengimo – $\alpha = 0.737$.
- *Vidinės darnos skalė* (trumpoji versija SOC-13)²². Skalę sudaro 13 teiginių ir kiekvienas iš jų turi būti įvertinamas penkių balų skalėje. Bendras vidinės darnos rodiklis gaunamas sumuojant visų atsakymų įvertinius. Šios skalės vidinis suderinamumas pakankamas (Cronbacho $\alpha = 0,75$).

Statistinei duomenų analizei naudotas SPSS 11.00 paketas. Surinkti duomenys analizuoti atliekant faktorinę analizę, skaičiuojant Pearson koreliacijos koeficientus, taikant Stjudento *t* kriterijų.

21 Grakauskas, Ž.; Valickas, G., *supra* note 5, p. 64.

22 Antonovsky, A., *supra* note 20, p. 725.

2.4. Tyrimo eiga

Tyrimo duomenys surinkti netiesioginio anketavimo būdu, t. y. per įgaliotus asmenis tiriamiesiems buvo išdalytos anketos, kurias jie turėjo savarankiškai užpildyti ir grąžinti. Iš viso buvo išdalyta 400 anketų, grąžinta 372 anketos. Iš jų neanalizuotos 64 ne iki galo arba pažeidžiant instrukciją užpildytos anketos. Tyrimą atliko Mykolo Romerio universiteto teisės psichologijos baigiamojo kurso magistrantė Eglė Ražaitienė.

3. Rezultatai

3.1. Kriminalinės policijos pareigūnų stresą sukelianys veiksniai

Faktorinė Stresorių skalės duomenų analizė (KMO=0,933) išskyrė 7 faktorius, paaiškinančius 64,674 proc. visos duomenų aibės dispersijos: 1) „tiesioginių pareigū vykdymas“; 2) „santykiai darbe“; 3) „darbo sąlygos“; 4) „darbo motyvacija“; 5) „visuomenės požiūris“; 6) „gyvenimo kokybė“ ir 7) „rizika“.

Išrikiavus veiksnius pagal visoje imtyje subjektyviai įvertintą jų stresiškumą, buvo nustatyti penki stipriausi stresoriai (1 lentelė): kolegos savižudybė (priskirtas „rizikos“ faktoriui), atvirkštinis procesas, t. y. panaudojęs specialiąsias priemones pareigūnas turi įrodinėti jų teisėtumą (priskirtas „visuomenės požiūrio“ faktoriui), nusikaltusių asmenų nebaudžiamumas (priskirtas „visuomenės požiūrio“ faktoriui), rizika būti atleistam iš darbo dėl neaiškių priežasčių (priskirtas „rizikos“ faktoriui), teisėtvarkos sistemos neveiksmingumas (priskirtas faktoriui „darbo sąlygos“).

1 lentelė. Stipriausi stresoriai

Veiksniai	Suma	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Kolegos savižudybė	1020	3,31	1,40
Atvirkštinis procesas: panaudojęs specialiąsias priemones, pareigūnas turi įrodinėti jų teisėtumą	934	3,03	1,25
Kaltų asmenų nebaudžiamumas	933	3,03	1,17
Rizika būti atleistam iš darbo dėl neaiškių priežasčių	823	2,67	1,27
Teisėtvarkos sistemos neveiksmingumas	809	2,63	1,13

Mažiausiai su stresu tiriamieji siejo santykius su kolegomis (priskirtas faktoriui „santykiai darbe“), santykius šeimoje („gyvenimo kokybės“ faktorius), psichologinio parengimo trūkumą („darbo sąlygų“ faktorius), kontaktą su pažeidėjais („tiesioginių pareigū vykdyimo“ faktorius), organizacijos uždaramą ir apribojimus („motyvacijos“ faktorius) (2 lentelė).

2 lentelė. Silpniausi stresoriai

Veiksniai	Suma	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Organizacijos uždaramas, apribojimai	585	1,90	0,95
Kontaktas su pažeidėjais	583	1,89	0,94
Psichologinio parengimo trūkumas	558	1,81	0,88
Santykiai su šeima	555	1,80	0,99
Santykiai su kolegomis	529	1,72	0,97

Palyginus vyrų ir moterų atskirų teiginių vertinimus pastebėta, kad tiek vyrams, tiek moterims stipriausiais stresoriais yra tie patys veiksniai – kolegos savižudybė ir atvirškstinis procesas (būtinybė įrodinėti specialiujų priemonių panaudojimo teisėtumą). Palyginus vyrų ir moterų grupių rezultatus (3 lentelė), rasti statistiškai reikšmingi skirtumai vertinant šiuos stresą keliančius veiksnius: santykiai šeimoje ($t=2,508$, $p<0,05$), santykiai su kolegomis ($t=4,387$, $p<0,01$), kolegos savižudybė ($t=2,145$, $p<0,05$), psichologinis spaudimas darbe ($t=2,883$, $p<0,01$), klaidų darbe eskalavimas ($t=3,701$, $p<0,01$), per dideli darbo krūviai ($t=2,570$, $p<0,05$), susidūrimai su smurto aukomis, jų artimaisiais ($t=3,594$, $p<0,01$), nuolatinis emociškai sunkus patyrimas ($t=3,227$, $p<0,01$), pavojingi iškvietai ($t=3,308$, $p<0,01$), kontaktas su pažeidėjais ($t=2,394$, $p<0,05$), fizinės jėgos panaudojimo atvejai ($t=3,051$, $p<0,01$), priemonių sutramdyti pažeidėjus trūkumas ($t=3,006$, $p<0,01$), lavonų apžiūra ($t=5,216$, $p<0,01$), reabilitacijos po stresinių įvykių nebuvimas ($t=3,469$, $p<0,01$). Visi išvardyti veiksniai moterims pareigūnėms kelia didesnę stresą nei pareigūnams vyrams.

3 lentelė. Pareigūnų vyrų ir moterų atskirų veiksmų įverčių vidurkiai

Streso skalės veiksniai	Moterys N=109		Vyrai N=199		t	p
	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Vidurkis	Standartinis nuokrypis		
Santykiai šeimoje	1,99	1,067	1,70	0,926	2,508*	0,013
Santykiai su kolegomis	2,04	1,162	1,54	0,802	4,387**	0,000
Kolegos savižudybė	3,54	1,431	3,19	1,367	2,145*	0,033
Psichologinis spaudimas darbe	2,57	1,336	2,16	1,098	2,883**	0,004
Klaidų darbe eskalavimas	2,66	1,196	2,21	0,928	3,701**	0,000
Per dideli darbo krūviai	2,43	1,100	2,12	0,991	2,570*	0,011
Susidūrimai su smurto aukomis, jų artimaisiais	2,33	1,179	1,89	0,918	3,594**	0,000

Nuolatinis emociškai sunkus patyrimas	2,23	1,111	1,86	0,871	3,227**	0,001
Pavojingi iškvietai	2,23	1,207	1,83	0,894	3,308**	0,001
Kontaktas su pažeidėjais	2,06	1,030	1,80	0,870	2,394*	0,017
Fizinės jėgos panaudojimo atvejai	2,38	1,289	1,98	0,964	3,051**	0,002
Priemonių sutramdyti pažeidėjus trūkumas	2,30	1,167	1,93	0,943	3,006**	0,003
Lavonų apžiūra	2,81	1,548	2,02	1,082	5,216**	0,000
Reabilitacijos po stresinių įvykių nebuvimas	2,73	1,281	2,23	1,179	3,469**	0,001
* p<0,05, ** p<0,01						

3.2. Streso įveikos strategijos

Streso įveikos klausimyno rezultatų analizė atskleidė streso įveikos strategijų paplitimą: vyraujanti – problemos sprendimo strategija, rečiausiai naudojama – emocinės iškvos strategija. 3 lentelėje pateikti streso įveikos strategijų pasirinkimo vyrų ir moterų grupėse duomenys.

4 lentelė. Pareigūnų vyrų ir moterų naudojamų įveikos strategijų įverčių vidurkiai

Streso įveikos strategijos	Lytis	N	Min.	Max.	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Emocinės iškvos	Moterys	109	6,00	23,00	12,449	3,588
	Vyrai	199	6,00	22,00	11,773	3,252
Vengimo	Moterys	109	9,00	29,00	17,926	3,955
	Vyrai	199	7,00	28,00	16,326	3,870
Socialinės paramos	Moterys	109	8,00	29,00	18,623	4,543
	Vyrai	199	7,00	30,00	16,984	4,358
Problemų sprendimo	Moterys	109	10,00	30,00	21,550	4,085
	Vyrai	199	6,00	30,00	20,829	4,348

3.3. Streso, įveikos strategijų ir vidinės darnos rodikliai bei tarpusavio sąsajos

Atliekant pareigūnų patiriamo streso ir įveikos strategijų duomenų koreliacinę analizę (skaičiuojant Pearson koreliacijos koeficientus), vertinti streso, atskirų veiksmų ir jų grupių (faktorijų) ryšiai su vidine darna ir įveikos strategijomis.

4 lentelėje pateikti pareigūnų patiriamo streso, jį lemiančių veiksnių grupių (faktorų) koreliacijos su įveikos strategijomis.

5 lentelė. Pareigūnų patiriamo streso ir įveikos strategijų Pearson koreliacijos koeficientai

Stresas, jį lemiantys veiksniai	Streso įveikos strategijos	Problemos sprendimo	Vengimo	Socialinės paramos	Emocinės iškvos
Stresas	0,343**	-0,075	0,237**	0,297**	0,366**
Tiesioginių pareigų vykdymas	0,287**	0,043	0,207**	0,286**	0,273**
Santykiai darbe	0,320**	0,046	0,267**	0,268**	0,332**
Darbo sąlygos	0,194**	-0,001	0,132*	0,154**	0,285**
Motyvacija	0,311**	0,071	0,213**	0,281**	0,316**
Visuomenės požiūris	0,243**	0,148**	0,084	0,222**	0,223**
Gyvenimo kokybė	0,170**	0,086	0,053	0,104**	0,253**
Rizika	0,287**	0,139*	0,201**	0,210**	0,260**

* p<0,05; ** p<0,01

Rezultatai patvirtina, kad yra statistiškai reikšmingas teigiamas ryšys tarp pareigūnų patiriamo streso ir vengimo ($r=0,237$, $p<0,01$), socialinės paramos ($r=0,297$, $p<0,01$) bei emocinės iškvos ($r=0,366$, $p<0,01$) strategijų. Statistiškai reikšmingo pareigūnų patiriamo streso ir į problemos sprendimą nukreiptos strategijos ryšio nenumatyta ($r=-0,075$, $p=0,19>0,05$). Į problemos sprendimą nukreiptos streso įveikos strategijos teigiamai koreliuoja su visuomenės požiūrio ir rizikos veiksniais (atitinkamai $r=0,148$, $p<0,01$; $r=0,139$, $p<0,05$). Vengimo strategija nėra susijusi nei su visuomenės požiūrio, nei su gyvenimo kokybės faktorių veiksniais.

6 lentelėje pateikti pareigūnų patiriamo streso, jį lemiančių veiksnių grupių (faktorų) koreliacijos su vidine darna koeficientą.

6 lentelė. Pareigūnų patiriamo streso ir vidinės darnos komponentų Pearson koreliacijos koeficientai

Stresas, jį lemiantys veiksniai	Vidinės darnos lygis	Prasmingumas	Suprantamumas	Kontrolė
Stresas	-0,468**	-0,289**	-0,364**	-0,489**
Tiesioginių pareigų vykdymas	-0,333**	-0,168**	-0,293**	-0,347**
Santykiai darbe	-0,438**	-0,237**	-0,336**	-0,498**
Darbo sąlygos	-0,399**	-0,295**	-0,291**	-0,390**
Motyvacija	-0,433**	-0,314**	-0,319**	-0,425**
Visuomenės požiūris	-0,268**	-0,199**	-0,176**	-0,284**
Gyvenimo kokybė	-0,340**	-0,289**	-0,236**	-0,309**
Rizika	-0,222**	-0,058	-0,219**	-0,259**

** p<0,01

Rezultatai atskleidžia, kad pareigūnų patiriamas stresas neigiamai koreliuoja tiek su vidine darba ($r=-0,484$, $p<0,01$), tiek su atskirais vidinės darnos komponentais. Taip pat yra statistiškai reikšmingas neigiamas vidinės darnos komponentų ir visų stresą lemiančių veiksnių ryšys. Nenustatyta tik statistiškai reikšmingo prasmingumo (darnos komponentas) ir su rizika susijusių streso veiksnių ryšio.

Vidinės darnos ir streso įveikos strategijų rodiklių koreliacinė analizė (7 lentelė) parodė statistiškai reikšmingą teigiamą vidinės darnos ryšį su problemos sprendimo įveika ($r=0,12$, $p<0,05$) ir neigiamą su visomis kitomis įveikos strategijomis.

7 lentelė. Pareigūnų vidinės darnos bei streso įveikos strategijų koreliacijos koeficientai

Streso įveikos strategijos		Problemos sprendimo	Vengimo	Socialinės paramos	Emocinės iškvos
Vidinė darba	Koreliacijos koeficientas (r)	0,120*	-0.206**	-0.150**	-0.567**
	Reikšmingumo lygis (p)	0.035	0.000	0.008	0.000
	N	308	308	308	308
* $p<0,05$; ** $p<0,01$					

Lyginant vyrų ir moterų grupių rezultatus (pagal Stjudento t kriterijų) nustatyti keli statistiškai reikšmingi skirtumai (žr. lentelę).

8 lentelė. Pareigūnų vyrų ir moterų bei patiriamo streso, vidinės darnos ir naudojamų streso įveikos strategijų įverčių vidurkių palyginimas

	Moters N=109		Vyrai N=199		t	p
	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Vidurkis	Standartinis nuokrypis		
Patiriamas stresas	91,302	24,430	83,422	22,532	2,848**	0,005
Streso įveikos strategijos	70,550	10,848	65,914	11,040	3,545**	0,000
Problemos sprendimo	21,550	4,085	20,829	4,348	1,422	0,156
Vengimo	17,926	3,955	16,326	3,870	3,442**	0,001
Socialinės paramos	18,623	4,543	16,984	4,358	3,109**	0,002
Emocinės iškvos	12,449	3,588	11,773	3,252	1,680*	0,094
Vidinės darnos lygis	51,678	51,678	52,241	4,911	-,928	0,354
Prasmingumas	15,862	15,862	15,356	1,866	2,133*	0,034
Suprantamumas	20,605	20,605	21,045	2,252	-1,605	0,109
Kontrolė	15,211	15,211	15,839	1,926	-2,706**	0,007
* $p<0,05$; ** $p<0,01$						

Taigi reikšmingai skiriasi vyrų ir moterų patiriamo streso ($t=2,848$, $p<0,01$), jų naudojamų streso ($t=2,545$, $p<0,01$), vengimo ($t=3,442$, $p<0,01$) ir socialinės paramos ($t=3,109$, $p<0,01$) bei vidinės darnos prasmingumo ($t=2,133$, $p<0,05$) ir kontrolės ($t=-2,706$, $p<0,01$) komponentų įverčių vidurkiai.

4. Rezultatų aptarimas

Stipriausiu stresą keliančiu veiksniu tiek vyrai, tiek moterys nurodė kolegos savižudybę, po jo – būtinybę įrodinėti specialiųjų priemonių panaudojimo teisėtumą, kaltų asmenų nebaudžiamumą, riziką būti atleistam iš darbo dėl neaiškių priežasčių, prastas darbo sąlygas. Santykiai su kolegomis bei šeimoje, psichologinio pasirėngimo trūkumas, kontaktas su pažeidėjais pareigūnams didelio streso nekelia. Gauti rezultatai sutampa su kitų tyrimų išvadomis²³, kad policijos pareigūnams organizaciniai veiksniai yra dažnesni ir stipresni stresoriai, nei pavojus, kritinių įvykių rizika ar rutininių darbų atlikimas.

Rezultatai parodė kai kuriuos lyčių skirtumus. Visų pirma, kriminalinės policijos pareigūnės patiria didesnę stresą nei pareigūnai vyrai. Tai sutampa su kitų tyrimų rezultatais²⁴. Tačiau nors apskritai ir vyrams, ir moterims stresiškiausi tie patys įvykiai ir aplinkybės, moterų patiriamo streso šaltiniai stipriau susiję su santykiais šeimoje ir su kolegomis, psichologiniu spaudimu darbe, klaidų baime, fizinės jėgos panaudojimo atvejais, priemonių sutramdyti pažeidėjus trūkumu, lavonų apžiūra, reabilitacijos po stresinių įvykių nebuvimu.

Streso įveikos ypatumų rezultatai parodė, kad dažniausiai pareigūnai naudoja į problemą nukreiptas įveikos strategijas, rečiausiai – emocinės iškvovos. Reikšmingi skirtumai nustatyti vyrų ir moterų grupėse: moterys dažniau linkusios naudoti vengimo ir socialinės paramos strategijas, lyginant su vyrais.

Rastos pareigūnų patiriamo streso ir naudojamų įveikos strategijų sąsajos: patiriamas stresas teigiamai koreliuoja su vengimo įveikos strategija, su socialinės paramos strategija bei su emocinės iškvovos strategija, o streso ir streso įveikos, naudojant problemų sprendimo strategiją, ryšio nenustatyta. Taigi pareigūnai labiausiai sumažina stresą ne fiziškai ar psichologiškai vengdami stresorių, o bandydami spręsti problemas, sąmoningai ieškodami išėities iš sunkios ar grėsmingos situacijos. Tos pačios tendencijos išryškėjo ir lyginant rezultatus atskirai vyrų ir moterų grupėse. Kitaip tariant, trys minėtos streso įveikos strategijos (vengimo, socialinės paramos ir emocinės iškvovos), teigiamai koreliuojančios su streso lygiu, gali būti laikomos neadaptiviomis, nepadedančiomis sumažinti streso. Kad adaptiviausia policijos darbe yra į problemos sprendimą nukreipta streso įveika, patvirtina ir kitų autorių tyrimai²⁵.

Tikrinant hipotezę, kad adaptyvios streso įveikos strategijos susijusios su aukštesne vidine darna, tarp vidinės darnos ir į problemos sprendimą nukreiptos streso įveikos

23 Manzoni, P.; Eisner, M., *supra* note 9, p. 642.

24 Colbert, Sh.; Wells, T.; Slate, R. N., *supra* note 5, p. 75; Berg, A. M., *supra* note 5, p. 115.

25 Cosway, R., *et. al.*, *supra* note 14.

strategijos gauta reikšminga teigiama koreliacija ($r=0,12$, $p<0,05$) ir neigiamos koreliacijos su kitomis įveikos strategijomis (kai $p<0,01$). Tos pačios tendencijos nustatytos ir atskirai vyrų bei moterų grupėse. Apibendrinant kelta hipotezė pasitvirtino ir galima teigti, kad pareigūnai, kurių vidinės darnos rodikliai aukštesni, dažniau stresą įveikia sprenddami problemas.

Statistinė trijų kintamųjų – streso, įveikos strategijų ir vidinės darnos – rodiklių analizė tiek bendroje imtyje, tiek atskirai vyrų ir moterų grupėse, patvirtino ir kitą tyrimo hipotezę apie sąsajas tarp streso stiprumo, neadaptivių įveikos strategijų ir žemesnės vidinės darnos. Galima daryti išvadą, kad žemesnės vidinės darnos pareigūnai dažniau naudoja neadaptivias streso įveikos strategijas ir patiria stipresnį stresą.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima pasakyti, kad kriminalinės policijos pareigūnų stresoriai susiję su įvairiais faktoriais, susijusiais ne tik ir ne tiek su rizika ir tiesioginių pareigų vykdymu, bet su organizaciniais veiksniais, kuriuos šiame tyrime sujungė darbo sąlygų ir motyvacijos faktoriai. Galima kelti prielaidą, kad tokius stresorius kontroliuoti ir taip mažinti streso keliamus pavojus galėtų geresnė vadyba, efektyvesnis darbuotojų motyvavimas ir skatinimas, politikų ir organizacijų vadovų pastangos gerinti policijos pareigūnų darbo sąlygas, santykius organizacijos viduje ir su visuomene. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog vieni iš stipriausių stresorių – pareigūnų nesaugumas dėl „atvirkštinio proceso“, kaltų asmenų nebaudžiamumo, savo (ir teisėtvarkos) neveiksmingumo suvokimas. Matyt, tobulintini ir policijos veiklą bei atsakomybę reglamentuojantys įstatymai.

Tyrimas atkreipia dėmesį ir į tai, kad policininkams ypač svarbu išmokti ir praktiškai taikyti į problemos sprendimą orientuotas streso įveikos strategijas. Toks turėtų būti vienas iš svarbiausių pareigūnams skirtų mokymų uždaviny. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad stipriausiu stresoriumi pareigūnai pripažino kolegos savižudybę. Suprantama, kad net ir labiausiai patyrę bei kvalifikuoti pareigūnai gali būti pažeidžiami asmeninių problemų, finansinių ir kitų sunkumų, kuriuos patiria ir kiekvienas visuomenės narys. Tačiau kur kas dažniau nei eiliniai piliečiai jie susiduria su rizika, smurtu, fiziškai ir psichologiškai traumuojančiais įvykiais. Šio tyrimo rezultatai patvirtina ir kituose tyrimuose nustatytas tendencijas, kad policijos pareigūnai nelinkę ieškoti socialinės paramos, kuri apskritai vertinama kaip adaptivi streso įveikos strategija. Dar rečiau jie kreipiasi į specialistus dėl psichologinės pagalbos. Atrodo, kad rūpinantis policijos pareigūnų psichologine gerove svarbu įveikti socialinį stereotipą, jog pagalbos ieškojimas – silpnumo ženklas. Todėl policijos pareigūnams turi būti prieinami tikslingi, efektyvūs ne tik veikimo taktikos ar specialiųjų priemonių panaudojimo, bet ir psichologiniai mokymai. Dar svarbiau – diegti jų poreikius atitinkančias ir nesunkiai pasiekiamas profesionalias psichologines bei socialines paslaugas. Kai visuomenei reikia pagalbos, ji skambina policijai. Kur skambinti policininkui, kai pagalbos reikia jam? Tai anaip tol ne retorinis klausimas.

Išvados

1. Policijos pareigūnų stresą keliantys veiksniai faktorinės analizės būdu suskirstyti į septynis faktorius: 1) tiesioginių pareigų vykdymas“; 2) „santykiai darbe“; 3) „darbo sąlygos“; 4) „darbo motyvacija“; 5) „visuomenės požiūris“; 6) „gyvenimo kokybė“ ir 7) „rizika“.

2. Veiksniai, atliekantys stipriausių stresorių vaidmenį – kolegų savižudybė, atvirkštinis procesas (panaudojus specialiąsias priemones pareigūnas turi įrodinėti jų teisėtumą), nusikaltusių asmenų nebaudžiamumas, rizika būti atleistas iš darbo dėl neišaiškintų priežasčių, teisėtvarkos sistemos neveiksmingumas. Moterims labiau nei vyrams stresą kelia veiksniai, susiję su santykiais darbe ir šeimoje.

3. Nustatyti statistiškai reikšmingi lyties skirtumai, vertinant kai kuriuos stresą keliančius veiksnius: santykius šeimoje, santykius su kolegomis, psichologinį spaudimą darbe, per didelį darbo krūvį, lavonų apžiūrą, reabilitacijos po stresinių įvykių nebuvimą ir kt. Visi išvardyti veiksniai moterims pareigūnėms kelia didesnę stresą nei pareigūnams vyrams.

4. Bendroje pareigūnų grupėje vyraujanti yra į problemos sprendimą orientuota streso įveikos strategija, rečiausiai naudojama emocinės iškvos strategija. Moterys dažniau nei vyrai naudoja socialinės paramos strategiją.

5. Pareigūnų patiriamas stresas neigiamai koreliuoja tiek su bendra vidine darna, tiek su atskirais vidinės darnos komponentais, t. y. stipresnis stresas susijęs su žemesne vidine darna. Aukštesnis vidinės darnos lygis teigiamai koreliuoja su į problemos sprendimą orientuota streso įveikos strategija. Patvirtinta hipotezė, kad aukštesnis streso lygis yra susijęs su neadaptivių įveikos strategijų vyravimu ir žemesniais vidinės darnos rodikliais.

Literatūra

- Amirkhan, J. H. Criterion Validity of a Coping Measure. *Journal of Personality Assessment*. 1994, 62(2): 242–261.
- Anshel, M. H. A conceptual model and implications for coping with stressful events in police work. *Criminal Justice and Behavior*. 2000, 27(3): 375–400.
- Antanovsky, A. *Unravelling the mystery of health. How people manage stress and stay well*. San Francisco, London: Jossey – Bass Publishers, 1988.
- Antonovsky, A. The structure and properties of the sense of coherence scale. *Social Science and Medicine*. 1993, 36(6): 725–733.
- Bartol, C. R., et. al. Women in Small-Town Policing. *Criminal Justice and Behavior*. 1992, 19(3): 240–259.
- Berg, A. M., et. al. Stress in the Norwegian police service. *Occupational Medicine*. 2005, 55(2): 113–120.
- Biggam, F. H.; Power, K. G.; Macdonald, R. R. Coping with the occupational stressors of police work: a study of scottish officers. *Stress Medicine*. 1997, 13(2): 109–115.
- Brown, J. M.; Campbell, E. A. *Stress and policing: Sources and strategies*. Chichester: John Wiley & Sons, 1994.
- Colbert, Sh.; Wells, T.; Slate, R. N. Gender Matters: Differences in State Probation Offi-

- cer Stress. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. 2006, 22(1): 63–79.
- Cosway, R., et. al. The Coping Inventory for Stressful Situations: Factorial Structure and Associations With Personality Traits and Psychological Health. *Journal of Applied Biobehavioral Research*. 2000, 5(2): 121–143.
- Grakauskas, Ž.; Valickas, G. Streso įveikos klausimynas: keturių faktorių modelio taikymas. *Psichologija*. 2006, 33.
- Hart, P. M.; Wearing, A. J.; Headey, B. Police stress and well-being: Integrating personality, coping and daily work experiences. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*. 1995, 68(2): 133–156.
- Kurtz, D. L. *Controlled burn: the gendering of stress, burnout, and violence in modern policing*. A dissertation. Kansas State University: Manhattan, Kansas, 2006.
- Lazarus, R. S. Coping Theory and Research: Past, Present, and Future. *Psychosomatic Medicine*. 1993, 55: 234–247.
- Lennings, C. J. Police and occupationally related violence: a review. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*. 1997, 20(3): 555–566.
- Majauskaitė, K.; Rukšėnas, O. Policijos pareigūnų stresas. *Laboratorinė medicina*. 2005, 1(25).
- Manzoni, P.; Eisner, M. Violence between the Police and the Public: Influences of Work-Related Stress, Job Satisfaction, Burnout, and Situational Factors. *Criminal Justice and Behavior*. 2006, 33(5): 613–645.
- Morash, M.; Haarr, R.; Kwak, D. Multilevel Influences on Police Stress. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. 2006, 22(1): 26–43.
- Parker, J. D. A.; Endler, N. S. Coping with coping assessment: a critical review. *European Journal of Personality*. 1992, 6: 321–344.
- Patterson, G. T. Examining the effects of coping and social support on work and life stress among police officers. *Journal of Criminal Justice*. 2003, 31(3): 215–226.
- Valickas G.; Vabolytė, K. Policijos pareigūnų patiriamas stresas. *Psichologija: mokslo darbai*. 2002, 26.
- Violanti, J. M. Coping strategies among police recruits in a high-stress training environment. *Journal of Social Psychology*. 1992, 132(6): 717–729.
- Žukauskas, G. *Abilitacija, stresas, reabilitacija*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1998.
- Žukauskas, G. *Psichosocialinės pareigūnų problemos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
- Žukauskas, G., et. al. *Pareigūnų stresų priežastys ir pasekmės. Teisininkams apie stresą*. Vilnius, 2000.

STRESS, COPING AND COHERENCE IN CRIMINAL POLICE OFFICERS

Rita Bandzevičienė, Sandra Birbilaitė, Aistė Diržytė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *Officers confront the underside of our society on a daily basis. In the line on duty, they often see the worst of what mankind has to offer. Injury and death to others, to themselves, and to their comrades is frequent. Not only critical or traumatic incidents are all-too-familiar traits in the routine of the criminal police profession, they can also be emotionally and physically draining. Stress that results from administrative policy, bad manage-*

ment, personal financial situations, marital problems and many other frustrating conditions continue to jeopardize the health and safety of police officers. Although a number of studies have focused on police officers in Lithuania and abroad, the systematic study of stress among criminal police officers, especially in Lithuania, has been neglected.

This study seeks to examine the prevalence and severity of stress in a sample of Lithuanian criminal police officers, to discover the peculiarities of their most commonly used coping strategies and inner sense of coherence. 308 officers (about 9% of the whole national criminal police force at the time of the investigation) from four different locations (the largest cities in Lithuania) were inquired using Stressors Scale (Razaitiene, Birbilaite, Bandzevičienė, 2008), Sense of Coherence Scale (SOC – 13) (Antonovsky, 1987, adapted by Kazlauskas, 2006), and Stress Coping Questionnaire: Four Factors Model (Grakauskas, Valickas, 2006).

According to the data gathered, a wide range of stressful events were scaled from least to most significant ones with respect to gender, location and professional experience. Factorial analysis ($KMO=0,933$) excluded 7 factors (i.e. groups of stressors), that explained 64,674% dispersion of a data. The most stressful events were related with organizational variables such as the following: work conditions ($r=0,835$, $p<0,01$), motivation ($r=0,840$, $p<0,01$) and interaction with colleagues and managers ($r=0,806$, $p<0,01$). Results demonstrated a prevalence of problem-focused coping strategies in all the samples, also it was evaluated as the most adaptive strategy in police practices. Female officers experienced more high scores in occupational stress and, more often than male officers, linked it to the use of social support seeking and avoidance-focused strategies. Officers with a higher level of coherence more likely used adaptive coping strategies. Hypothesized assumptions about the positive correlation between stress level and maladaptive coping strategies as well as negative correlations between stress levels and a low sense of coherence were confirmed. Some assumptions according the necessity of psychological services for police officers were suggested. When the public has a problem, they call a police officer. But when police officers have problems, who can they call?

Keywords: police officer, stress, coping strategy, inner coherence

---

Rita Bandzevičienė, Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Psichologijos katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: stresas, penitencinė (korekcinė) psichologija, rizikos vertinimas, inovacijų psichologija.

Rita Bandzevičienė, Mykolas Romeris university, Faculty of Social Policy, Department of Psychology, professor. Research interests: stress, penitentiary (correctional) psychology, risk assessment, innovation psychology.

Sandra Birbilaitė, Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Psichologijos katedros doktorantė. Mokslinių tyrimų kryptys: stresas, sveikatos psichologija, traumų ir krizių psichologija.

Sandra Birbilaitė, Mykolas Romeris University, Faculty of Social Policy, Department of Psychology, Doctoral student. Research interests: stress, health psychology, crisis and trauma psychology.

Aistė Diržytė, Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Psichologijos katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: krizių ir traumų psichologija, kognityvinė psichologija, pozityvioji psichologija.

Aistė Diržytė, Mykolas Romeris University, Faculty of Social Policy, Department of Psychology, associate professor. Research interests: crisis and trauma psychology, cognitive psychology, positive psychology.